

П.С. Ову врсту полемике нисмо тражили, али од ње ни не бежимо. Међутим, да не би злоупотребљавали драгоцени простор часописа, што се нас тиче, дискусија је завршена.

Андрија Гамс
Љиљана Ђуровић

др Оливер Антић, *НАСЛЕДНО ПРАВО*, Народна књига, Београд, 1994.

Последњих дана јуна 1994. године из штампе је изашла књига *Наследно право* професора др Оливера Антића. Као други наслов у одскора покренутој библиотеци "Стручна књига", књигу је објавила београдска "Народна књига".

Др Оливер Антић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, аутор је неколико десетина чланака из готово свих сегмената Наследног права. Своје прво дело систематског карактера "Наследно право", објавио је у оквиру "Приручника за полагање правосудног испита" у редакцији проф. др Борислава Благојевића. Плодну сарадњу, коју је једним делом своје универзитетске и научне каријере професор Антић имао са професором Благојевићем, обележило је и њихово коауторство на последња три издања уџбеника "Наследно право у Југославији". Књигу која је пред нама професор Антић потписује сам. По казивању аутора у Предговору, она је настала као резултат припрема за предавања која је држао студентима Правног факултета почев од 1983. године до данас. Књига је исписана на 332 стране ћириличним текстом и својим садржајем обухвата пет делова систематизованих следећим редом: *Увод у Наследно право* (стр. 7-53), *Наслеђивање на основу закона* (Стр. 57-150), *Тестаментално наслеђивање* (стр. 153-244), *Наследно правни уговори* (стр. 247-273) и *Оставински поступак* (стр. 277-312). У *Додатку* (стр. 313-316) приказане су шеме законских и нужних наследних редова по републичким законима о наслеђивању. На крају (стр. 317-324) следи списак коришћене литературе.

Први део, "Увод у Наследно право", подељен је у две главе. У првој глави (стр. 7-42), под насловом "*Установа наслеђивања и Наследно право*", аутор обрађује појам наслеђивања и наследног права, разматра његов значај и основ, дискутује о термилошким питањима и излаже основна начела, изворе и карактеристике наследног права. У овом делу посебну пажњу привлачи ауторово опредељење за јавни поредак као основ установе наслеђивања. Ово стога што је реч о сасвим новом приступу у решавању проблема правно теоријског основа установе наслеђивања, који се својом оригиналношћу и доследношћу изведених закључака у приличној мери разликује од мишљења које смо имали прилике да сретнемо у литератури. Без претензије да пружи јединствен одговор, што је основна нит која повезује остале доктринарне ставове, схватањем по коме се основ наслеђивања налази у јавном поретку указује се да је његова суштина састављена из елемената правног, етичког и економског карактера и да је она, колико заједничка свим правним системима на истом степену правне цивилизације, толико међу њима и различита, што је управо последица садејства ових специфичних утицаја. По мишљењу професора Антића, ту се налази одговор за различита позитивна решења упоредног законодавства у погледу

ширине круга законских и нужних наследника, уже или шире слободе завештања, другачијих обика завештања и сл. Уопште узев, иако ће овај став тек бити стављен под лупу критике, мишљења смо да се већ сада може казати да је он дубоко прожет недогматским погледом на правила и институте наследног права, што ће свакако подстаћи један нови приступ у њиховој правној анализи.

Друга глава (стр. 43-53) овог дела књиге, *"Претпоставке за наслеђивање"*, има за предмет разматрање општих услова на основу којих долази до наслеђивања (заоставштина, делација, постојање наследника и основ позивања на наслеђе). Својим садржајем она практично представља увод у излагања у другом, трећем и четвртм делу.

Други део књиге, *"Наслеђивање на основу закона"*, такође је подељен у две главе. У првој (стр. 57-101) која носи исти маргинални наслов, излагања су, према мерилу значаја који поједине чињенице (сродство, брачна веза, држављанство) имају приликом формулисања законског реда наслеђивања, подељена на она која обухватају општа и она која обухватају посебна правила наслеђивања. Када је реч о општим правилима, аутор на почетку прати генезу теоријских модела групне расподеле крвних сродника почев од Римског права до данас, након чега даје приказ законских система примењених у упоредном (француском, шпанском, португалском, аустријском, немачком, англо-америчком, руском, индуском) и југословенском праву. Из исцрпног приказа упоредно правних решења и њиховог поређења са решењима југословенског, прецизније српског права, читалац ће врло брзо закључити да законодавац из 1974. године, ограничавајући право наслеђивања на првостепене потомке родоначелника трећег наследног реда, није предњачио у проширивању круга крвних сродника који уопште долазе у обзир да буду позвани на наслеђе, већ напротив да је у томе, уз руског законодавца, заузео најрестриктивнији став. О тој чињеници морало би се водити рачуна у поступку израде новог закона о наслеђивању, који је у току. У истом праву, ка критичком промишљању постојећих института, постављена су и излагања о посебним правилима наслеђивања, која се баве наследно правним положајима грађанских сродника, супружника и државе. Анализу њиховог статуса према домаћим наследно правним прописима аутор употпуњава компаративним приказом, што омогућује да он буде боље и свестраније сагледан.

Друга глава (стр. 109-148) другог дела књиге *"Императивно наслеђивање"*, по нашем мишљењу је њен најквалитетнији део. Она представља синтезу најважнијих резултата истраживања на пољу проблема ограничења слободе завештања, којим се професор Антић бавио у својој докторској дисертацији под насловом *"Слобода завештања и нужни део"*, одбрањеној на Правном факултету 1983. године. Након кратког приказа опречних теоријских ставова о потреби ограничавања слободе завештања датог на почетку ове главе, аутор се упушта у анализу постојећих система ограничења, Европско-континенталног и Англо-америчког. При том, врло детаљно и прегледно, предочавају се разлике које постоје у позитивно правним решењима унутар оба система. Читалац ће на тај начин стећи потпун увид у прилично изнијасирана правила императивног наслеђивања у упоредном праву и различите последице њихове практичне примене. Ова излагања комплетирана су разматрањем правно теоријског основа императивног наслеђивања. У њима аутор, доследно остајући при ставу да се основ наслеђивања уопште, па сходно томе ни императивног наслеђивања не може тражити ван датог јавног поретка и критикујући са тог становишта поједина мишљења која теже универзалности решења, предлаже за југословенско право прихватање модификоване алиментационе теорије. Уз услов да та теорија буде усвојена од законодавца и у наследно правним прописима консеквентно спроведена, она би довела до промене правне природе права на нужни део у нашем праву, из стварно правне у облигационо правну. По

пишчевом мишљењу, које поткрепљује искуствима англо-америчког и неких европских права (немачког) и разлозима практичног карактера (спречавање распарчавања заоставштине нарочито онда када у њен састав улази пољопривредно земљиште), облигационо правна природа права на нужни део далеко је више у служби циљева која треба постићи правилнима императивног наслеђивања. Завршна излагања у овом делу посвећена су позитивно правним решењима југословенског права. Она обухватају разматрања о питањима наследно правног положаја нужних наследника (услови за остваривање права и величина нужног дела), разбаштињења и облика остављања нужног дела.

Трећи део књиге посвећен је *тестаменталном наслеђивању*. У њему аутор најпре обрађује појам тестаментa и његове правне карактеристике. Затим следе излагања о садржини тестаментa, при чему је посебна пажња поклоњена материјалној садржини и то питањима која се односе на постављање наследника, ограничења при постављању наследника (супституција услов, рок, налог) и легат. Надаље се разматрају поједини облици завештања: олографски, алографски, судски, конзуларни, међународни, бродски, војни и изузетни. На крају, аутор дискутује о чувању и ништавости тестаментa и посебно о сведоцима у тестаменталном праву, о чему се, несразмерно практичном значају овог питања, мало говорило у литератури. Излагања у овом делу на појединим местима обилато су поткрепљена ставовима судске праксе (одредница о тестаменталним сведоцима) и исцрпном упоредном анализом (нарочито део о изузетном облику завештања) и импонују својом детаљношћу и прецизношћу.

Четврти део носи наслов "Наследно правни уговори". Међутим, већ у уводу аутор наглашава да такав назив, с обзиром на материју која се у овом делу излаже, није адекватан и да је његова употреба резултат потребе усаглашавања са законском терминологијом. Наиме, у науци под наследно правним уговорима подразумевају се само они споразуми који представљају правни основ за универзалну или сингуларну сукцесију. Но, не обрађујући пажњу на ово, републички закони о наслеђивању на једној страни користе назив "наследно правни уговори" за уговоре који по својој суштини то нису већ представљају "чисте" облигационо правне уговоре који имају одређена наследно правна дејства, а на другој страни, истовремено, садрже забрану закључивања наследно правних уговора (српски ЗОН апсолутну, а црногорски релативну, јер дозвољава под извесним условима одрицање од наследства које још није отворено). Професор Антић у својим излагањима чини јасну појмовну дистинкцију између ове две категорије уговора, мада сматрамо да је ту дистинкцију можда требало нагласити и у самом наслову, тим пре што централно место у њему обухватају разматрања која се односе на облигационе уговоре са наследно правним дејствима: уговор о уступању и расподели имовине за живота и уговор о доживотном издржавању. Оба ова уговора врло детаљно су обрађена у свим сегментима, почев од материјалних и формалних услова за њихово закључење, преко дејстава које производе, до начина престанка. Сва излагања усклађена су и употпуњена резултатима правно догматске анализе допунско диспозитивних норми које регулишу ове уговоре и то у првом реду норми Закона о наслеђивању, које за њих имају значај *lex specialis* и у другој норми Закона о облигационим односима, које се на ове уговоре примењују као *lex generalis*. Посебан квалитет представља указивање у напоменама на ставове судова у бројним питањима за које законски текстови у овој прилично разумејеној и некомпактној правној материји нису пружили јасне одговоре. Чини се да се водећи рачуна о тим практичним решењима, нарочито о оним која су у судској пракси устаљена, могло отићи и корак даље и та решења понудити законодавцу у смислу предлога за употпуњавање регулативе. Но и без тога излагања о уговору о уступању и расподели имовине за живота, уговору о

доживотном издржавању и споразуму о деоби наследничке заједнице којима се овај део завршала, практичарима ће пружити значајну помоћ у решавању конкретних случајева, а законодавцу коме је стало да његови акти иду у корак са потребама живота, упутство за даље обликовање правила о овим уговорима.

Пети део књиге има за предмет *оставински поступак*. На његовом почетку излажу се општа питања поступка за расправљање заоставштине, као што су предмет поступка, надлежност за расправљање заоставштине и састав суда, а затим и нека општа правила процедуре у грађанским стварима. При том, приметно је настојање аутора да ова излагања задржи у оквирима нивоа општости прикладног да студенти друге године права, који се први пут у свом школовању на једном позитивно правном предмету срећу са проблематиком формалног права, стекну основна знања о процедури у грађанским стварима која су неопходна за боље разумевање правила оставинског поступка. Отуда су излагања о правилима оставинског поступка у ужем смислу, која следе након разматрања поступка са тестаментом, далеко конкретнија. У њима аутор прати правила оставинске процедуре од пријема смртвониче или предлога за покретање оставинског поступка, разлога за упућивање на парницу или други поступак, до доношења решења о наслеђивању и наследно правних захтева после његове правноснажности. Врло исцрпно и детаљно, подвлачењем јасне дистинкције према установи урачунавања поклона и легата у нужни део, уз помоћ примера, објашњена су и читаоцу учињена прегледним сложена правила у материји повреде нужног дела. Истом прецизношћу и у складу са позитивно правним решењима, аутор је у завршном делу образложио правила која важе на пољу одговорности наследника за оставиочеве дугове, одвајања заоставштине од имовине наследника, застарелости наследних правних захтева и прелевмана.

Литература из које је професор Антић црпио научну грађу за ову књигу броји око четири стотине библиографских јединица на српском, француском, енглеском и немачком језику. По томе и великом броју напомена (668) које допуњују текст, ова књига следи најбоље традиције универзитетских уџбеника из области грађанског права чији су писци професори Правног факултета у Београду.

Посебну пажњу у овом осврту заслужује терминологија коју аутор у књизи употребљава. Упадљиво је наиме настојање да се поједини изрази, одомаћени у литератури, замене бољим и прикладнијим. Тако на пример уместо израза *тестамент* у књизи налазимо *завештање*; реч *легат* замењена је речју *испорука*, *онерат* изразом *оптерећено лице*, а *легатар* речју *испорукопримац*; уместо *заоставштина без наследника* користи се израз *вакантна заоставштина*. Нови називи, иако неки од њих немају порекло у српском књижевном језику, много боље од досадашњих одражавају стварно значење института и установа ради чијега означавања су употребљени. Леп утисак који остава ауторово инсистирање на новој терминологији употпуњава и лакоћа стила којим је књига исписана, кратка реченица и сажета мисао њом изражена, што није увек била одлика уџбеника из области наследног права које смо имали прилике да читамо. Штета је што такав утисак квари велики број грешака у коректури текста, неуобичајен у данашње време чак и за прва издања. Њихово отклањање и опремање стварним регистром у наредним издањима, свакако, допринеће још бољем квалитету ове књиге.

Књига *Наследно право* писана је као уџбеник намењен пре свих студентима Правног факултета за припремање испита из истоименог предмета. Она ће им пружити довољно потребних информација, омогућити да сагледају целину области наследног права и подстаћи на критичко размишљање. Широј правничкој публици, а поготову њеном делу који је свакодневно у прилици да се сусреће са проблемима наследног права, ова

књига представљаће драгоцен приручник. Најзад, законодавцу који се латио подухвата доношења новог закона о наслеђивању, уколико буде имао слуха за идеје њоме предочене, књига професора Антића биће јасан путоказ о правцу реформе садашњег законодавства. На тај начин би хвале вредан ауторски напор, учињен писањем књиге, добио пуну афирмацију.

*Драган Павић
Марко Ђурђевић*